

قواعد فقہیہ

(۲)

تألیف:

حضرت آیت اللہ سید محمد موسوی بجنوردی

استاد دانشگاه خوارزمی (تربیت معلم)

موسوی بجنوردی، محمد، ۱۳۲۵ -
قواعد فقهیه / نویسنده سید محمد موسوی بجنوردی. - تهران: پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب
اسلامی، معاونت پژوهشی؛ ۱۳۸۳ -
۵۲۰ ص.

ISBN 964-7986-24-6 (ج. ۲) ۲۲۰۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیما
فهرست نویسی بر اساس جلد دوم: ۱۳۸۴
۱. فقه - قواعد. ۲. اصول فقه شیعه. الف. پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی. معاونت پژوهشی.
ب. عنوان

۲۹۷/۳۲۴

ق ۸ م ۱۶۹/۵/ BP

۱۳۸۳

کتابخانه ملی ایران

۴۲۷۶۵ - ۸۳ م

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی
وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

قواعد فقهیه (۲)

نویسنده: سید محمد موسوی بجنوردی

مدیر آماده سازی: عطیه زندیه

ویراستاران: جواد طباطبایی، فرحناز نعیمی

نمونه خوان: شهناز حسینی، زهرا عمارتی

صفحه آرا: نرجس ارجمند

ناشر: معاونت پژوهشی، انتشارات پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

نوبت چاپ: چاپ اول، زمستان ۱۳۸۳

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و نشر عروج

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۲۰۰۰ ریال

شابک: ۹۶۴-۷۹۸۶-۲۴-۶

مرکز پخش: مؤسسه چاپ و نشر عروج، خیابان انقلاب، رویروی دانشگاه تهران، پلاک ۱۴۳۰

تلفن: ۳-۸۱۰۳۰۸۱-۶۴۹۳

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری شرقی، پلاک ۱۷۳،
پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی تلفن: ۶۴۰۷۸۰۱ و ۸-۶۹۶۴۹۹۷ و ۶۹۵۵۷۳۱

Website Address: <http://www.ri-Khomeini.com>

Mailto: info@ri-Khomeini.ac.ir

فهرست مندرجات

۱	پیشگفتار.....
۳	(۱) قاعدة الآجارة أحد معایش العباد.....
۳	مشروعیت اجاره.....
۳	دلایل اثبات و مشروعیت قاعده.....
۳	الف) آیات و روایات.....
۶	ب) اجماع.....
۶	تعریف شرعی اجاره.....
۷	اشکال بر تعریف.....
۱۱	صیغه عقد اجاره.....
۱۲	الف) استعمال لفظ بیع در صیغه اجاره.....
۱۲	ب) اجاره معاطاتی.....
۱۳	احکام اجاره.....
۱۳	لزوم عقد اجاره.....
۱۴	بیع به دنبال اجاره.....
۱۹	تقارن بیع و اجاره.....
۲۱	عدم بطلان اجاره به موت یکی از طرفین.....
۲۸	اجاره به صورت مشاع.....
۲۹	ضامن نبودن مستأجر.....
۳۳	شرط ضمان در اجاره.....
۳۴	ضمان در اجاره فاسد و صحیح.....

۳۸		خیار در عقد اجاره
۴۳		شرایط اجاره
۴۳		شرایط متعاقدين
۴۳		شرایط عوضین
۵۲		حکم ظهور عیب در اجرت
۵۶		مفلس شدن مستأجر
۶۲		اجاره دو مورد به طور تردید
۶۵		اشکال بر قول مشهور
۶۶		تنبيه
۷۲		احکام اجیر
۷۲		احکام اجیر خاص
۷۷		اجاره فاسد و لزوم پرداخت اجرت توسط مستأجر
۷۸		الف) قاعده کل ما یضمن بصحیحه یضمن بفاسده
۸۲		ب) قاعده احترام
۸۳		ج) قاعده اقدام
۸۵		د) اجماع
۸۶		تعیین اجرت اجیر قبل از عمل
۸۷		عدم ضمان اجیر مگر در صورت اتهام
۹۰		شرایط صحت و احکام اجاره
۹۰		خصوصیت موجر
۹۴		شرط دیگر از شرایط صحت اجاره
۹۷		حکم تلف شدن مورد اجاره

۱۰۱	طرق علم به منفعت
۱۰۴	اجاره زن برای شیر دادن
۱۰۶	مسأله اول:
۱۰۹	مسأله دوم:
۱۱۰	مسأله سوم:
۱۱۲	اجاره زمین برای ساختن مسجد
۱۱۳	اجاره درهم و دینار
۱۱۴	اجاره برای حیات مباحات
۱۲۰	شرط دیگر از شرایط صحت اجاره
۱۲۴	ممنوعیت مستأجر از استفاده عین
۱۲۷	حدوث مانع از انتفاع از عین مورد اجاره
۱۳۴	مخارج عبد و حیوان
۱۵۰	حکم تلف شدن اجیر
۱۵۴	مسائل نزاعی
۱۵۴	نزاع در اصل اجاره
۱۵۷	نزاع در بازگرداندن عین به مالک
۱۵۸	نزاع در تلف شدن عین
۱۶۱	نزاع در نحوه اذن در عمل
۱۶۵	(۲) قاعده حرمت اخذ اجرت بر واجبات
۱۶۹	در بیان موضوع اخذ اجرت بر واجبات
۱۷۱	استدلال صاحب ریاض
۱۷۳	کلام مرحوم سید محمد کاظم یزدی در حاشیه و پاسخ آن

۱۷۵	 نظر صاحب جوامع
۱۷۶	 نظر شیخ درباره کلام صاحب جوامع
۱۷۶	 الف) اشکال نقضی
۱۷۷	 ب) جواب حلی و اصلی
۱۸۱	 علت عدم جواز اخذ اجرت از نظر شیخ
۱۸۵	 الف) اشکال اول
۱۸۷	 ب) اشکال دوم
۱۸۸	 ج) مسأله داعی بر داعی
۱۹۸	 صفت عبادیت منافاتی با اجاره ندارد
۱۹۹	 عبادیت
۲۰۴	 صحت عبادات
۲۰۵	 صفت وجوب منافاتی با اجاره ندارد
۲۰۷	 نظر مرحوم شیخ در رابطه با این استدلال
۲۰۹	 توضیح مرحوم شیخ بر اجاره
۲۱۱	 استدلال وی در مورد واجبات کفائیه
۲۱۲	 رد مرحوم شیخ بر این استدلال
۲۱۳	 خلاصه و نتیجه نظر شیخ
۲۱۳	 نظر سایر علما بر این استدلال
۲۱۷	 نظر شیخ اعظم بر اخذ اجرت بر واجبات
۲۱۸	 آیا در صورت اجیر گشتن بر عمل واجب وجوب ساقط می شود؟
۲۲۵	 (۳) قاعده حرمت اعانه بر اثم و عدوان
۲۲۵	 بیان مدارک و مستندات

۲۲۵	۱- آیه.....
۲۲۶	معنای لغوی و فقهی معاونت.....
۲۲۸	تعریف معاونت.....
۲۲۹	معنای لغوی و اصطلاحی اثم.....
۲۳۰	معنای لغوی و اصطلاحی عدوان.....
۲۳۱	معنای لغوی جرم.....
۲۳۲	قاعده «حرمت الاعانه علی الاثم و العدوان» در فقه.....
۲۳۲	صیغه نهی «و لاتعاونوا» حکم حرمت دارد یا کراهت؟.....
۲۳۴	صیغه امر «تعاونوا» دلالت بر وجوب دارد یا استحباب؟.....
۲۳۵	۲- روایات.....
۲۳۶	۳- حکم عقل.....
۲۳۷	۴- اجماع.....
۲۳۷	بررسی قاعده «حرمت الاعانه علی الاثم و العدوان» در حقوق.....
۲۳۷	تعریف معاونت در جرم در حقوق اسلامی.....
۲۳۸	معنا و مفهوم معاونت از دیدگاه حقوق جزا.....
۲۳۹	تاریخچه معاونت در جرم در حقوق جزای ایران.....
۲۴۳	تاریخچه قوانین کشورهای دیگر.....
۲۴۴	شرایط تحقق معاونت در جرم.....
۲۴۵	آیا معاونت در جرم مستقل است یا غیر مستقل؟.....
۲۴۷	بررسی مصادیق معاونت در جرم از نظر حقوق جزا.....
۲۴۷	تحریک.....
۲۴۸	ترغیب.....
۲۴۹	تهدید.....

۲۵۰	نظریه‌ها پیرامون مجازات معاونت در جرم.....
۲۵۳	بررسی عناصر ضروری معاونت در جرم و شرایط تحقق آن.....
۲۵۳	سه عنصر ضروری معاونت در جرم.....
۲۵۴	تهیه وسایل ارتکاب جرم.....
۲۵۵	تهیه مکان برای ارتکاب جرم.....
۲۵۵	معاونت در جرم از طریق ساختن وسایل.....
۲۵۶	معاونت در ارائه طریق ارتکاب جرم.....
۲۵۷	بررسی رابطه معاونت با شرکت و تسبیب در جرم.....
۲۵۷	تفاوت معاونت و شرکت در جرم.....
۲۵۹	وجوه افتراق و اشتراک معاونت و تسبیب در جرم.....
۲۵۹	الف) معنای لغوی و اصطلاحی تسبیب.....
۲۵۹	ب) تعریف سبب در فقه.....
۲۵۹	ج) وجوه اشتراک تسبیب و معاونت.....
۲۶۰	د) وجوه افتراق معاونت و تسبیب در جرم.....
۲۶۱	وجوه افتراق و اشتراک از نظر مجازات.....
۲۶۲	تحقق معاونت در جرم.....
۲۶۳	جمع مباشر و سبب.....
۲۶۳	معاونت در معاملات نامشروع در فقه و حقوق.....
۲۶۳	دلایل معاونت در معاملات حرام در فقه.....
۲۶۵	معاونت در معاملات نامشروع در فقه.....
۲۶۵	الف) تعریف جهت معامله.....
۲۶۶	ب) تعریف علت معامله.....

۲۶۶.....	ج) اثر جهت نامشروع در عقد.....
۲۶۷.....	د) ارتباط جهت با معامله.....
۲۶۸.....	جهت نامشروع در قانون فرانسه و تطبیق آن با قانون ایران.....
۲۶۹.....	شرایط تأثیر جهت نامشروع.....
۲۶۹.....	الف) وجود واقعی انگیزه نامشروع در یکی از دو طرف.....
۲۷۰.....	ب) بی واسطه بودن انگیزه نامشروع.....
۲۷۰.....	ج) باز بودن جهت نامشروع.....
۲۷۰.....	د) تصریح به جهت نامشروع.....
۲۷۱.....	ه) هم زمان بودن تصریح به جهت نامشروع با انشای عقد.....
۲۷۱.....	مصادیق معاونت در گناه در معاملات و وجوهای شرعی.....
۲۷۱.....	معاونت بر گناه از طریق صناعات.....
۲۷۳.....	معاونت در معاملات حرام از طریق اجاره و اجیر شدن.....
۲۷۶.....	(۴) قاعدة الخراج بالضمان با رویکردی بر نظرات حضرت امام خمینی (س).....
۲۷۶.....	مدارک و مستندات قاعدة.....
۲۷۶.....	روایات.....
۲۷۷.....	اعتبار سند حدیث.....
۲۷۷.....	الف) از نظر فقهای شیعه.....
۲۷۷.....	ب) از نظر فقهای عامه.....
۲۷۸.....	دلالت حدیث.....
۲۸۳.....	(۵) بحث در قاعدة فراغ و تجاوز.....
۲۸۵.....	بررسی ادله اثبات قاعدة فراغ و تجاوز.....

۳۳۵	 قاعدة لاتعماد (۶)
۳۵۴	 عقد مُستثنى منه قاعدة لاتعماد
۳۵۵	 سجده بر زمین نجس نسیاناً و سهواً
۳۵۷	 خلل در نیت
۳۵۷	 خلل در قیام در حال تکبیرة الاحرام
۳۵۸	 خلل در قیام متصل به رکوع
۳۶۱	 خلل در جهر و إخفات
۳۶۵	 خلل در تشهد و سجده واحده
۳۶۷	 خلل در سلام
۳۷۱	 قاعدة المؤمنون عند شروطهم (۷)
۳۷۱	 معنای شرط
۳۷۱	 معنای لغوی
۳۷۲	 الف) در اصطلاح نحویین
۳۷۲	 ب) در اصطلاح منطقیین
۳۷۵	 معنای مجازی
۳۷۵	 فرق معنای جامدی شرط با معنای مجازی آن
۳۷۶	 انواع شرط از نظر ارتباط با عقد
۳۷۶	 شروط ابتدایی
۳۷۷	 شروط تبانی

منظور از شرط در قاعدة المؤمنون عند شروطهم.....	۳۷۷
دلیل بر انشایی بودن قول پیامبر (ص).....	۳۷۸
معنای عقد.....	۳۸۱
معنای لغوی.....	۳۸۱
معنای اصطلاحی.....	۳۸۱
تعریف دیگر.....	۳۸۲
اشکال بر تعریف ماده قانونی.....	۳۸۲
الفاظ مترادف عقد در فقه و حقوق.....	۳۸۳
اقسام عقود.....	۳۸۴
اقسام عقود به اعتبار داشتن عنوان.....	۳۸۴
اقسام عقد به اعتبار تملیک یا تعهد.....	۳۸۵
اقسام عقد به اعتبار لزوم و جواز.....	۳۸۵
اقسام عقد به اعتبار قطعی بودن و عدم قطعی بودن عقد و آثار آن.....	۳۸۷
صور احتمالی عقد معلق.....	۳۸۸
حکم عقد معلق از نظر قانون مدنی.....	۳۸۹
عقد معلق از دیدگاه علمای امامیه.....	۳۸۹
دلایل مخالفین صحت عقد معلق.....	۳۸۹
اقسام عقد به اعتبار تعهد و عدم تعهد طرف مقابل.....	۳۹۰
فرق عقد معوض و غیر معوض.....	۳۹۰
اقسام عقد به اعتبار قابلیت فسخ.....	۳۹۱
الف) عقد قابل فسخ.....	۳۹۱
ب) عقد غیر قابل فسخ.....	۳۹۱
اقسام عقد به اعتبار قبول قید یا شرط.....	۳۹۱

۳۹۲	 اقسام شرط به اعتبار ارتباط و عدم ارتباط با عقد
۳۹۲	 شروط ابتدایی
۳۹۲	 شروط تبانی
۳۹۳	 شروط ضمن عقد
۳۹۳	 دلایل وجوب وفاء به شروط ضمن عقد
۳۹۳	 اطلاعات و عمومات وارده
۳۹۳	 اشکال بر دلیل فوق
۴۱۱	 تقسیم شرط به اعتبار صحت و بطلان
۴۱۱	 الف) شرط باطل
۴۱۱	 ب) شرط صحیح
۴۱۲	 شروط صحت شرط
۴۱۲	 ۱- شرط جایز باشد
۴۱۴	 آیا جایز بودن شرط مستقلی است؟
۴۱۶	 ۲- قدرت بر انجام شرط داشته باشد
۴۱۶	 در شرط فعل
۴۱۷	 در شرط نتیجه
۴۱۸	 در شرط صفت
۴۱۸	 تنقیح محل بحث
۴۱۸	 صحت شرط باقی گذاردن زراعت
۴۲۰	 تعبیر صحیح مقدور بودن در شروط سه گانه
۴۲۲	 علل بطلان شرط غیر مقدور
۴۲۲	 دلیل اول
۴۲۲	 دلیل دوم

۴۲۳.....	دلیل سوم.....
۴۲۶.....	شرط حالی و استقبالی در شرط صفت.....
۴۲۶.....	اجماع در شرط استقبالی و اشکال بر آن.....
۴۲۷.....	توجیه نظر شیخ طوسی ^(۲)
۴۲۷.....	شقوق قدرت.....
۴۲۸.....	کفایت ظن در قدرت.....
۴۲۹.....	حکم معامله در صورت عروض عدم قدرت پس از عقد.....
۴۳۰.....	۳- غرض عقلایی داشته باشد.....
۴۳۱.....	اشکال بر غرض عقلایی.....
۴۳۳.....	اشکالی دیگر.....
۴۳۴.....	اغراض دنیوی یا اخروی.....
۴۳۷.....	حکم شرطی که غرض در آن مشکوک است.....
۴۳۸.....	۴- مخالف کتاب و سنت نباشد.....
۴۳۹.....	دلیل بطلان شروط مخالف کتاب و سنت.....
۴۳۹.....	الف) روایات.....
۴۴۴.....	ب) اجماع.....
۴۴۴.....	منظور از کتاب چیست؟.....
۴۴۵.....	دلیل قائلین به قول اول.....
۴۴۵.....	دلیل قائلین به قول دوم.....
۴۴۵.....	اشکال بر دلیل اول.....
۴۴۸.....	آیا موافقت شرط است یا عدم مخالفت؟.....
۴۴۹.....	اشکال روایات موافق با کتاب.....
۴۵۰.....	فرق لزوم موافقت با لزوم عدم مخالف با کتاب.....
۴۵۱.....	توجیه شیخ انصاری از موافقت با کتاب.....

- ضابطه و معیار شرط مخالف کتاب ۴۵۱
- آیا منظور از مخالفت کتاب نفس ملتزم است یا الزام؟ ۴۵۲
- آیا عدم مخالفت هم شرط است؟ ۴۵۴
- اشکال بر روایات ۴۵۶
- استدلال صحیح بر روایات فوق ۴۵۷
- مشکل اساسی در شرط مخالف با کتاب و سنت ۴۵۷
- قاعده و اصل در موارد مشکوک ۴۶۱
- تشخیص مخالفت کتاب و سنت با کیست؟ ۴۶۱
- توهم ۴۶۲
- رفع ابهام ۴۶۲
- فرق شرط عدم مخالفت با کتاب و سنت با شرط جایز بودن ۴۶۳
- ۵- مجهول نباشد ۴۶۴
- دلایل بطلان شرط مجهول ۴۶۶
- آیا بطلان شرط مجهول باعث بطلان عقد می‌شود؟ ۴۶۸
- معاملاتی که جهل و غرر ضرری به صحت آن نمی‌رساند ۴۷۰
- ۶- خلاف مقتضای عقد نباشد ۴۷۱
- تعریف مقتضی ۴۷۱
- انواع مقتضی ۴۷۱
- تعریف مقتضای ذات عقد ۴۷۲
- تعریف مقتضای اطلاق عقد ۴۷۲
- ذکر چند نمونه از شروط منافی مقتضای عقد ۴۷۴
- علت بطلان شروط منافی مقتضای عقد ۴۷۴
- اشکال امام راحل (س) بر تعلیل شیخ انصاری (ره) ۴۷۴
- اشکال بر بطلان شرط مخالف مقتضای عقد ۴۷۵

۴۷۶.....	جواب اشکال.....
۴۷۷.....	ضابطه کلی جهت شناخت شروط منافی مقتضای عقد.....
۴۷۹.....	شرط مشارکت.....
۴۸۰.....	نظر ابن ادریس.....
۴۸۰.....	جواب شهید اول به نظر ابن ادریس.....
۴۸۱.....	نظر تحقیقی.....
۴۸۲.....	استثناء در شرط مخالف با مقتضای عقد.....
۴۸۳.....	حکم شرط منافی مقتضای عقد از نظر بطلان و عدم بطلان عقد و شرط.....
۴۸۴.....	دلیل بطلان عقد در شرط منافی با مقتضای عقد.....
۴۸۵.....	حکم شرط ضمان.....
۴۸۵.....	نظر مرحوم والد ^(قده)
۴۸۶.....	نظر تحقیقی مرحوم والد ^(قده)
۴۸۷.....	شرط عدم استمتاع جنسی.....
۴۸۸.....	شرط ارث در عقد منقطع.....
۴۸۸.....	روایات.....
۴۹۲.....	اقوال در مورد میراث در عقد منقطع.....
۴۹۵.....	۷- در متن عقد به شرط ملتزم شده باشد.....

پیشگفتار

قواعد فقهیه زیربنای فقه و حقوق اسلامی را تشکیل می‌دهد و با شناخت این قواعد دانشجویان توانایی می‌یابند تا در فقه معاملات و حقوق اسلامی تسلط قابل توجهی پیدا کنند که این امر در جهت رسیدن به مرحله استنباط و درک مسائل فقهی از اهمیت خاصی برخوردار است و به آموخته‌های فقهی آنان نظم خاصی می‌بخشد و همچنین قدرت استدلال و تجزیه و تحلیل فقهی و حقوقی آنان را بالا می‌برد.

در پی چاپ جلد اول قواعد فقهیه که مورد استقبال فراوان قرار گرفت به طوری که سه بار تجدید چاپ گردید، بر آن شدیم که به تکمیل این قواعد پردازیم. به همین منظور کتاب حاضر که جلد دوم قواعد فقهیه است برای استفاده دانشجویان و علاقه‌مندان عزیز تهیه گردید. امید است که این جلد نیز مورد توجه پژوهشگران و دانشجویان قرار گیرد.